

**ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ**

(домогосподарство)

шифр

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	5
1.1. Економічний зміст поняття «фінанси домогосподарств», їх його роль в національній економіці	5
1.2. Сфера фінансів домогосподарств та їх функції	9
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	17
2.1. Оцінка сукупних ресурсів домогосподарств	17
2.2. Структура сукупних витрат домогосподарств	20
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	24
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

Ринкові трансформації в Україні привели до вирішальних змін у природі взаємодії між суб'єктами господарювання, розвинули нові вимоги до держави щодо забезпечення якісних та кількісних зрушень у виробництві, обміні, споживанні, що безперечно, досить вплинуло на функціонування вітчизняних домогосподарств, трансформували соціально-економічні засади їх функціонування. Такі зміни зменшили довіру домогосподарств до держави як гаранта соціальних інтересів, визвали необхідність адаптації населення до динамічних змін, які спричинені реформуванням інституційних структур. Відповідно до цього актуалізується питання наукового обґрунтування здійснення соціально-економічних реформ з метою забезпечення сталого розвитку не лише сільських, а і міських домогосподарств та їх фінансів у різних регіонах України, а також підвищення рівня та якості життя населення в цілому.

Дослідженням окремих питань функціонування, формування та використання фінансів домогосподарств концентрували свою увагу такі як: Н. Василюк, В. Геєць, Т. Кізіма, Н. Нагайчук, С. Салига, А. Сидорчук, С. Юрій та інші. Однак, незважаючи на теоретичну та практичну цінність цих напрацювань, досі відсутні вичерпні дослідження питань розвитку фінансів домогосподарств з метою забезпечення їх соціально-економічних потреб.

Метою наукової роботи є розгляд теоретичних та практичних аспектів формування фінансів домогосподарств, виявлення проблем та перспектив їх розвитку.

Для досягнення мети були визначені наступні **завдання**:

- уточнити економічний зміст поняття «фінанси домогосподарств» та визначити їх роль в національній економіці;
- виділити функції фінансів домогосподарств;
- оцінити сукупні ресурси домогосподарств;
- визначити структуру доходів і грошових витрат домогосподарств;
- виявити проблеми та шляхи розвитку фінансів домогосподарств.

Об'єкт дослідження – система фінансових відносин, що виникають процесі функціонування фінансів домогосподарств в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних аспектів функціонування фінансів домогосподарств.

Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Для аналізу наукової літератури, теоретичного узагальнення, формування висновків використано абстрактно-логічний метод. Для дослідження ролі домогосподарств – методи аналізу, синтезу, індукції і дедукції. Для характеристики показників структури і динаміки доходів та витрат домогосподарств – методи кількісного аналізу економічних показників (спостереження, графічний, порівняння, групування, структурування та узагальнення).

Інформаційною базою наукової роботи є правові та нормативно-правові акти, які регулюють фінанси домогосподарств в Україні; монографічні дослідження і наукові публікації вчених-економістів; статистичні матеріали Державного комітету статистики України; звітні та оперативні дані Міністерства фінансів України, електронні ресурси світової мережі Internet.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

1.1. Економічний зміст поняття «фінанси домогосподарств», їх роль в національній економіці

Домогосподарства - давня форма організації суспільної життєдіяльності. Ще давньогрецький мислитель Ксенофонт у трактаті “Домострой” окреслює взірцеве домашнє господарство [7], а саме розкриває економічні взаємовідносини того часу, облаштування побуту та розглядає їх економічну самостійність.

Роль і становище домогосподарств в системі економічних відносин активно змінюється; причиною є те, що їх розвиток залежить від рівня розвитку продуктивних сил. Тому, розвиваючись разом із останніми, вони відбиваються на розвитку економічної системи шляхом своїх потреб та інтересів. Разом з тим у наявній історичній системі економічних відносин домогосподарства посідають різне місце, що і зумовлює характер їх діяльності, їхні інтереси.

На сучасний стан домогосподарств у системі соціально-економічних відносин України значною мірою мав вплив тривалий період функціонування командно-адміністративної системи управління, в умовах якої відбулося витіснення домогосподарств через підприємства, які були засновані на державній формі власності, що обмежило їхнє економічне життя та не дало змоги реалізувати власні потреби та інтереси повною мірою. Такі умови призупинили розвиток національного виробництва.

В економіці України поняття “домашнє господарство” як ринковий інститут увійшло в обіг у 1993 р. В цей період було розроблено та введено в усіх країнах Систему національних рахунків (СНР) [18].

Зазначимо, що сам термін “домашнє господарство” був введений в науковий оборот лише в 2001 р. із прийняттям Закону України “Про Всеукраїнський перепис населення”, в якому домогосподарство зазначається як

«сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть знаходитися в споріднених зв'язках або в зв'язках свояків, не знаходитися ні в яких з цих зв'язків, або бути в тих і в інших. Домогосподарство може складатися з однієї особи» [17].

Розглянемо побудову фінансової системи будь-якої країни для наочного відображення її структури, де фінанси домогосподарств являтимуть собою одну із головних сфер (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура фінансової системи країни згідно з критерієм суб'єктів фінансової системи країни*

**Джерело: [21, с. 799].*

Необхідно відзначити, що в українській науково-економічній та просвітницькій літературі зустрічаються поняття як «фінанси домогосподарств», так і «фінанси населення», «фінанси громадян», «фінанси населення сектора домогосподарств», «сімейні фінанси» тощо, що не може не викликати певної плутанини щодо їх вживання. Можна допустити, що ця проблема зумовлена недостатністю теоретичного забезпечення та відсутністю

досвіду використання згаданих понять.

С. Юрій та Т. Кізима тлумачать фінанси домогосподарств як «сукупність економічних відносин, матеріалізованих у грошових потоках, у які вступають домашні господарства з приводу формування, розподілу й використання фондів коштів із метою задоволення матеріальних і духовних потреб своїх членів» [26, с. 10]. О. Василик визначає фінанси домогосподарств як «засіб створення та використання фондів фінансових ресурсів для задоволення особистих потреб громадян» [3, с. 22-25].

С. Белозьоров виділяє два аспекти розгляду визначення «фінанси домогосподарства»: теоретичний та практичний. У рамках теоретичного підходу науковець тлумачить фінанси домашнього господарства як «сукупність економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання фондів грошових коштів, у які вступають домашні господарства та його окремі учасники в процесі своєї соціально-економічної діяльності» [1, с. 22].

Б. Карпінський та В. Герасименко використовують поняття «фінанси домогосподарств (населення)» та визначають їх як «сукупність механізмів формування, руху й використання грошових фондів домогосподарств» [6, с. 43-44]. Суттєвим є те, що в даному визначенні поняття «домогосподарство» та «населення» вживаються як рівні й тотожні одне одному.

В. Опарін розглядає фінанси населення, сектора домашніх господарств та визначає їх як «економічні грошові відносини, які виникають щодо формування та використання фондів грошових коштів окремими особами або некомерційними об'єднаннями громадян» [14, с. 223]. Відтак автори констатують існування окремого сектора економіки – сектора домогосподарств, проте не зовсім зрозуміла позиція, щодо використання поняття «населення» та його місця в даному секторі: населення як складова сектора домогосподарств, чи населення як відповідник поняття «домогосподарство». Хоча зазначається, що в зарубіжній науці «домогосподарство» вживається як відповідник поняття «населення», в той же час наголошується на «неможливості прямого запозичення положень західної науки» [14, с. 223-224].

Г. Філіною пропонується таке пояснення фінансів домашніх господарств – «грошові фонди, що формуються у громадян з доходів, одержаних у результаті трудової, господарської та інших видів діяльності» [9, с. 196].

Якщо абстрагуватись від дискусійних моментів щодо пріоритетності тих чи інших ознак категорії «фінанси», можна зауважити, що всі наведені визначення характеризують одну й ту саму сферу відносин, де суб'єктом виступають домогосподарства. У свою чергу, сукупність членів всіх домогосподарств певної території становить не що інше як її населення. Відтак, окреслені вище категорії у вітчизняній науці вживаються як тотожні й рівні одна одній.

Отже, поняття фінансів домогосподарств по-різному трактується науковцями, зокрема, як доходи населення або наявні відносини, які виникають між членами домогосподарства щодо джерел формування грошових коштів, їхнього використання, заощадження та інвестування.

Сучасними науковцями зроблено висновок про те, що найчастіше під терміном «фінанси домашніх господарств» розуміється сукупність грошових доходів і витрат, здійснюваних у межах домашніх господарств як специфічного сектору національної економіки, або сукупність грошових відносин з приводу формування і використання сімейних бюджетів. Т. Кізима зазначає, що за сутністю фінанси домогосподарств є сукупністю економічних відносин, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів [7, с. 245]. Це визначення вченої доцільно уточнити лише в частині використання терміну «фінансові ресурси» замість «фонди грошових коштів». Фонди, у значенні засоби алокації ресурсів, не формуються на рівні домогосподарства, а застосування терміну «фонди» за змістом джерел фінансування коштів відокремлює його від коштів як активу, що знаходиться у розпорядженні домогосподарства. Термін «фінансові ресурси» більш точно передає сутність, оскільки ресурси визнаються активами і мають чітко визначені джерела фінансування. Проте підтримується точка зору, за якою фінанси домогосподарств як явище

відображають внутрішні і зовнішні грошові потоки (тобто рух грошових коштів) домашніх господарств [1, с. 247]. Це підтверджує розуміння фінансів домогосподарств як складової фінансової системи.

1.2. Сфера фінансів домогосподарств та їх функції

Існування домогосподарства як суб'єкта фінансових відносин характеризується тим, що воно сьогодні безпосередньо бере участь у процесі суспільного виробництва і, як наслідок, у процесі розподілу виробленого в країні продукту як його учасник (отримує фінансові ресурси на стадії розподілу); брало участь у суспільному виробництві в минулому і сьогодні користується певними преференціями, що впливають на процес розподілу виробленого продукту (отримує фінансові ресурси на стадії перерозподілу); братиме участь у суспільному виробництві в майбутньому.

Таким чином, саме участь або неучасть домогосподарства у відносинах розподілу чи перерозподілу валового внутрішнього продукту (інколи національного багатства) у минулому, сьогодні чи у майбутньому і зумовить існування або не існування фінансів домогосподарства. Якщо розглядати побудову фінансової системи будь-якої країни згідно з критерієм існуючих в її економіці суб'єктів фінансових відносин, то фінанси домогосподарств являтимуть собою одну із сфер такої системи.

Функціонування фінансів домогосподарств у межах такої фінансової системи повинно характеризуватися рисами, описаними нижче.

1. Усі сфери фінансової системи розташовані на одному горизонтальному рівні, що означає рівність усіх суб'єктів фінансових відносин у процесі розподілу та перерозподілу ВВП чи національного доходу між собою. Ця рівність, з одного боку, правова, з іншого – економічна.

2. Кожна зі сфер характеризує окремі аспекти побудови фінансової системи країни. Зокрема, фінанси домогосподарств – ефективність її побудови. Виходячи з того, що основне призначення фінансових відносин у суспільстві –

забезпечення всіх суб'єктів фінансових відносин фінансовими ресурсами в обсязі, необхідному для їхнього нормального функціонування, саме у зазначеній сфері через зіставлення розміру отриманих фінансових ресурсів домогосподарствами з нормами їх забезпечення. Саме можливість оцінити ефективність побудови фінансової системи країни загалом через сферу фінансів домогосподарств і визначає їхню важливу роль у перебігу фінансових відносин у суспільстві [21, с. 795].

Цій сфері фінансової системи притаманні такі види фінансових відносин, як:

а) розподільчі – виникають у процесі первинного розподілу ВВП чи національного доходу. Матеріальне втілення таких відносин відбувається через виплату заробітної плати працівникам, зайнятим у суспільному виробництві;

б) перерозподільчі – виникають у процесі вторинного розподілу (перерозподілу) ВВП чи національного доходу. Матеріальне втілення таких відносин відбувається через отримання від держави соціальних допомог різноманітного характеру (пенсій, при народженні дитини, по досягненню дитиною певного віку тощо). Отримання таких допомог може мати в основі участь у процесі суспільного виробництва (пенсії за віком), а може і не мати (пенсії по інвалідності, при народженні дитини тощо).

На рис. 1.2. схематично подано функціонування сфери домогосподарств та матеріального втілення її фінансових відносин [21, с. 796]. Як бачимо, у процесах розподілу виробленого продукту (ВВП чи національного доходу) домогосподарства беруть участь як безпосередні учасники цього процесу і отримують заробітну плату. Відзначимо той факт, що інші суб'єкти фінансових відносин – підприємства державної форми власності, суб'єкти господарювання – отримують при цьому прибуток. Із отриманої заробітної плати домогосподарства сплачують згідно з чинним законодавством податки та страхові внески до бюджету та цільових фондів. А за рахунок ресурсів бюджетної системи та цільових державних фондів домогосподарства отримують різні види соціальних допомог і виплат. Таким чином, фінансові

ресурси, що є у розпорядженні домогосподарств, умовно можна поділити на первинні (утворюються на стадії розподілу) та вторинні (утворюються на стадії перерозподілу ВВП). Водночас певні категорії громадян, які не беруть участі у суспільному виробництві (пенсіонери, студенти, інваліди тощо) свої фінансові ресурси отримують на стадії перерозподілу ВВП, хоча за часом виникнення для таких категорій населення вони будуть первинними.

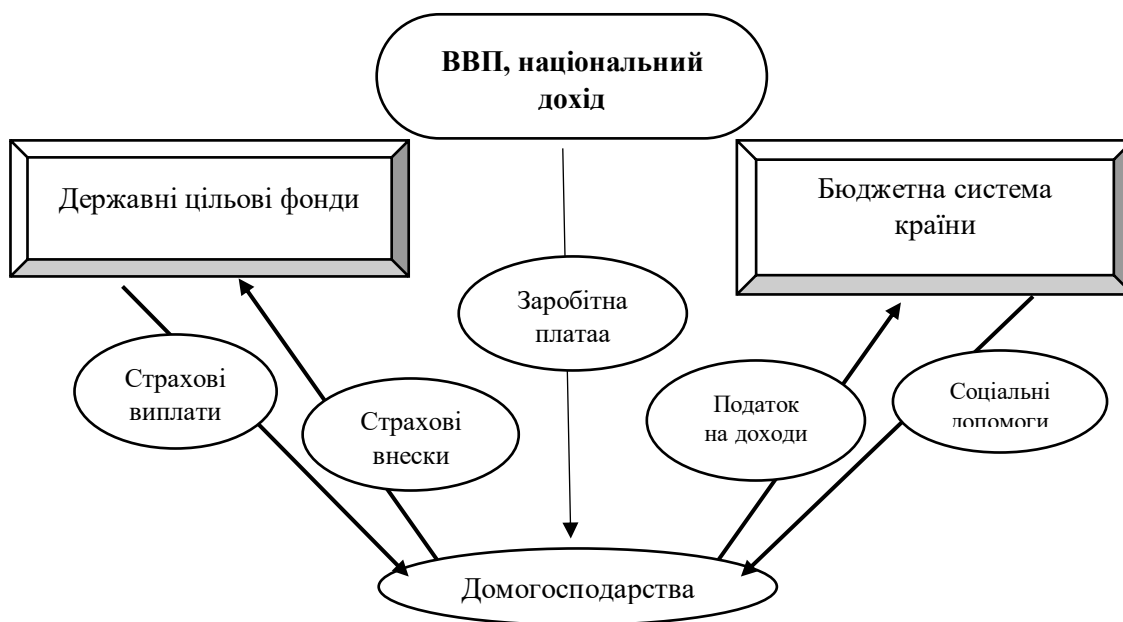

Рис. 1.2. Функціонування сфери фінансів домогосподарств*

*Джерело: побудовано за [21, с. 796].

Характеризуючи сферу фінансових відносин, варто зауважити, що домашні господарства вступають у зовнішні і внутрішні грошові відносини.

Так, зовнішні фінансові відносини виникають у домогосподарств при взаємодії з фінансовою системою держави, підприємствами, фінансовим ринком та іншими домашніми господарствами (рис. 1.3). Базою для цієї сфери фінансових відносин є закони відтворення в цілому.

Домогосподарства вступають у фінансові відносини з комерційними організаціями, які виступають в якості роботодавця і здійснюють розподіл частину виробленого ВВП між найманими працівниками. Водночас, домогосподарства повертають частину грошових коштів шляхом придбання товарів, робіт та послуг, а також можуть бути інвестором, спрямовуючи свої

заощадження в бізнес. Фінансові відносини з іншими домогосподарствами виникають з приводу формування і використання спільних грошових фондів, за винятком відносин взаємного обміну.

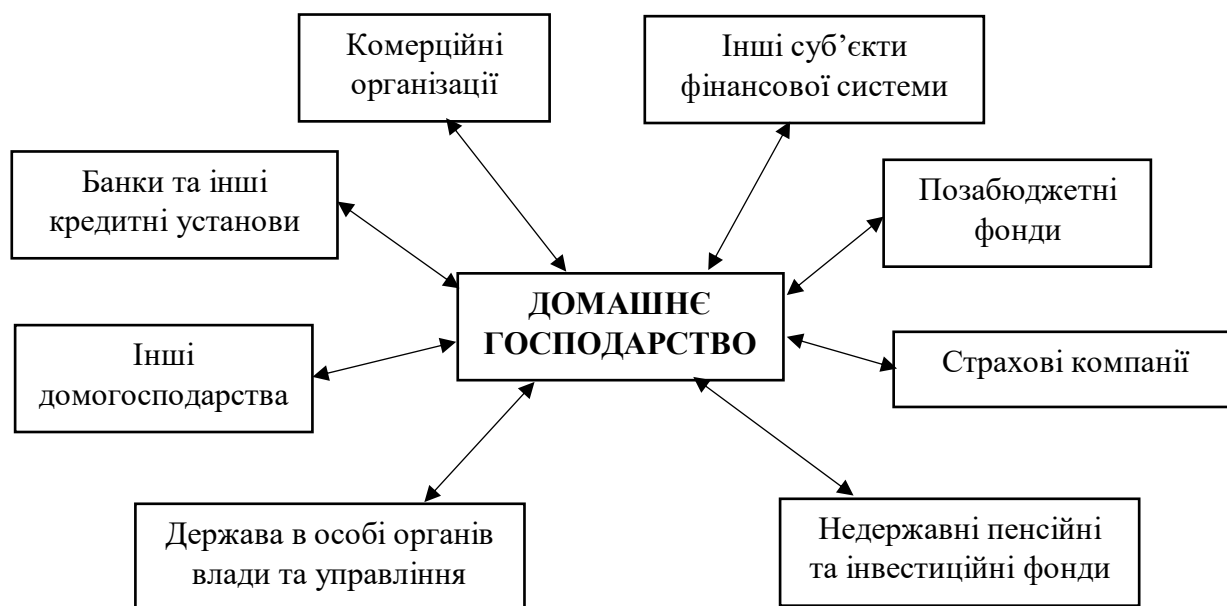

Рис.1.3. Взаємодія домашніх господарств з іншими суб'єктами фінансової системи [13, с. 102].

Внутрішні фінансові відносини домогосподарств виникають при розподілі фінансових ресурсів у фонди, які мають різне цільове призначення.

Можна виокремити два основні фонди, які формуються в домашньому господарстві:

- фонд споживання, його основне призначення полягає в забезпеченні особистих потреб членів домогосподарства (придбання продуктів харчування, товарів промислового виробництва, оплата різноманітних послуг тощо);
- фонд заощадження, кошти якого будуть використані в майбутньому для придбання дорого вартісних товарів (побутова техніка, нерухомість, транспортні засоби та ін.) або як джерело інвестиційних вкладень.

Основною метою фінансових відносин, що виникають у середині домогосподарства є ефективне збереження особистих грошових коштів громадян, спільне управління і використання частини індивідуальних фінансових ресурсів для вирішення спільних для домогосподарства завдань. У

свою чергу, особисті фінанси в структурі домашніх господарств визначаються як сукупні доходи і витрати кожного члена домогосподарства, і це та частина грошових коштів, спрямована на задоволення особистих потреб індивіда, якою він управляє самостійно, незалежно від інших.

Організація фінансів домогосподарств базується на таких принципах [13, с. 103]: принцип повної самостійності; фінансова самодостатність в процесі відтворення; фінансове планування бюджету домогосподарств; поділ фінансових ресурсів на власні і залучені; розмежування основної та інвестиційної діяльності; принцип матеріальної зацікавленості; внутрішня фінансова дисципліна; формування резервних фондів.

Соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств проявляється через їх функції: ресурсоутворюючу; розподільчу; відтворювальну; регулятивну; інвестиційну; консолідуючу; контрольну.

Ресурсоутворююча функція фінансів домогосподарств проявляється в тому, що дохід домашнього господарства, як правило, формується за рахунок кількох джерел. Їх структуру, а також склад позикових джерел фінансування життєдіяльності домогосподарство визначає в рамках фінансових рішень, що ним ухвалюються.

Розподільна функція фінансів домогосподарств проявляється в тому, що та частина національного доходу, що припала на долю домашнього господарства в тій чи іншій пропорції розподіляється між усіма його учасниками і забезпечує кожного члена домогосподарства необхідними фінансовими ресурсами у формі грошових коштів спеціального цільового призначення. Об'єктом розподілу є дохід, який перебуває у розпорядженні домогосподарства, тобто частина сукупного доходу, яка залишилась в його розпорядженні після сплати обов'язкових платежів. Тому розподільна функція фінансів домогосподарств охоплює первинний розподіл національного доходу і формування первинних доходів домогосподарств.

Відтворювальна функція є продовженням попередньої, виконуючи розподільну функцію, фінанси домогосподарств забезпечують безперервність

процесу відтворення робочої сили, забезпечуючи кожному людину грошовими коштами, необхідними для підтримання нормального існування. Тобто реалізація цієї функції дозволяє забезпечити життєві потреби через створення реальних умов існування членів домашнього господарства.

Регулююча функція фінансів домогосподарств проявляється через формування збалансованого розвитку домашнього господарства як економічної одиниці. Економіка домашнього господарства спирається на доволі складний комплекс відносин між його учасниками. Ці відносини зумовлені відмінностями у віці, рисами характеру, способом життя та звичками, різним рівнем потреб та величини доходу. Водночас нормальний розвиток домашнього господарства можливий лише в тому випадку, якщо його учасники знаходять взаєморозуміння при ухваленні фінансових рішень. Узгодження економічних інтересів усіх учасників домашнього господарства забезпечується їх регулюванням. Під регулюванням, у цьому випадку, слід розуміти можливу зміну частини доходу, що перебуває в розпорядженні і припадає на одного члена домогосподарства. Досягається це шляхом перерозподілу фінансових ресурсів. Слід відзначити, що на рівні домашнього господарства регулювання його відбувається в основному, шляхом саморегулювання. Свобода учасників домашнього господарства в цьому процесі не може бути обмежена державою.

Інвестиційна функція фінансів домогосподарств є однією із найважливіших, вона полягає в тому, що домашні господарства є одним із постачальників вільних грошових коштів на фінансовий ринок. Зростання доходів домогосподарств є матеріальною основою для виконання даної функції. Нерідко інвестиційну функцію домогосподарств пов'язують лише з часткою доходів, які капіталізуються, тобто тими, що використовуються для вкладення в різноманітні фінансові інститути і в реальне виробництво. Однак такий підхід характеризується односторонністю. Так, зростання частки споживання також є фактором, що сприяє росту інвестицій в економіку. Скорочення споживчих витрат, не залежно від того якими чинниками воно викликане, природно приводить і до стримування виробництва.

Консолідуюча функція проявляється в тому, що фінанси домогосподарств є об'єднуючою ланкою фінансової системи, метою функціонування якої є фінансове забезпечення потреб окремих членів домашнього господарства.

Контрольна функція фінансів домогосподарств полягає в тому, що контроль за рухом фінансових ресурсів здійснюється у всіх сферах фінансових відносин домогосподарств. Інструментом контролю за фінансами домогосподарств є бюджет домогосподарства, який дозволяє, оцінити результати господарської та інвестиційної діяльності.

Домогосподарство в умовах ринкової економіки є самостійним господарюючим суб'єктом, тобто рівень життя членів домашнього господарства повною мірою залежить від величини доходу і визначається ним. Через це, маючи на меті підтримання звичного рівня споживання, домашнє господарство не може обійтися без контролю за розподілом отриманого доходу по різноманітним фондам, а також за цільовим використанням коштів цих фондів.

Всі функції фінансів домашніх господарств взаємопов'язані і діють одночасно, доповнюючи одна одну. Функції, що виконуються фінансами домогосподарств, визначають їх специфіку як одного із елементів фінансової системи держави [13, с.104].

Специфіка фінансів домогосподарств проявляється в тому, що ця сфера фінансових відносин у найменшому ступені регламентована державою. Домогосподарства самостійно ухвалюють рішення про джерела доходу, про необхідність і метод формування грошових коштів, їх розмір і цільове призначення, час використання. Іншими словами, в сучасних умовах держава майже не має інструментів прямого (адміністративного) впливу на фінансові рішення домашніх господарств.

Держава здатна опосередковано впливати на ці відносини, використовуючи різноманітні методи податково-бюджетної (фіскальної) політики. Так, наприклад, доходи домогосподарства утворюються в результаті багаторазового розподілу і перерозподілу вартості ВВП в процесі реалізації

фінансових відносин домашнього господарства і держави. Підвищення розміру ставок за податками, що сплачуються фізичними особами, веде до скорочення доходів домогосподарства. Але, грошові кошти мобілізовані в такий спосіб через бюджет у сферу охорони здоров'я, освіти, науки, культури, соціального забезпечення, приводять до зростання реальних доходів домогосподарств.

Визначені функції фінансів домогосподарств доводять їх провідну роль у системі суспільного виробництва. Така роль полягає в тому, що фінанси домогосподарства, забезпечуючи безперервність відтворення робочої сили, виступають джерелом фінансових ресурсів, створюють фундамент для поступального розвитку економіки держави. Вони є первинною ланкою фінансової системи, визначають персональне споживання та інвестування в суспільний і корпоративний сектори, сприяючи їх розвитку.

Таким чином, під фінансами домогосподарств розуміють діяльності членів домашнього господарства зі створення, збереження, збільшення, використання та адміністрування як спільних фондів грошових коштів, так і індивідуальних (персональних, особистих) фондів. Тому логічно в складі фінансів домогосподарств виокремлювати персональні (особисті) фінанси та сімейні фінанси (фінанси сім'ї). І це підтверджує існування в англійській економічній літературі таких термінів як: «персональні фінанси» (personal finances), «фінанси споживачів» (consumer finances), «сімейні фінанси» (family finances). Підсумовуючи, відзначимо, що фінанси домогосподарств не можна досліджувати ізольовано від загальної фінансової системи держави, вони не можуть знаходитися поза фінансовими відносинами, що склалися і залежать від стану економіки країни.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка сукупних ресурсів домогосподарств

Оснoву добробуту суспільства складають статки домогосподарств як кінцевої ланки споживання товарів та послуг, у якій створюється людський капітал, що стає підґрунтям розвитку національного добробуту. Фінансові ресурси домогосподарств належать до децентралізованих фінансів. Фінансові ресурси, які знаходяться у розпорядженні домогосподарств, відображають кінцеву стадію руху фінансових ресурсів суспільства, що пройшли від сектору публічних фінансів до приватних та закінчили свій обіг у домогосподарствах. Аналіз фінансових ресурсів домогосподарств у контексті розкриття основних процесів, що обумовлюють досягнення добробуту, об'єктивно підводять дослідження до розгляду співвідношення між перевагами домогосподарств у індивідуальному та колективному виборі [4, с. 124]. На думку автора, «фінансові ресурси, які знаходяться у розпорядженні домогосподарств, відображають кінцеву стадію руху фінансових ресурсів суспільства, що пройшли від сектору публічних фінансів до приватних та закінчили свій обіг у домогосподарствах».

Досліджуючи процеси, які обумовлюють динаміку ресурсів та видатків домогосподарств, слід доповнити уявлення про стан домогосподарств в Україні в цілому (табл. 2.1). Як показують дані таблиці, спостерігається тенденція до незначного зменшення кількості домогосподарств, з 15033,4 тис. в 2016 р. до 14881,7 тис. в 2019 р. Практично не змінилась структура домогосподарств за кількістю осіб. Найбільша питома вага припадає на домогосподарства, які складаються з двох осіб (в 2019 році їх частка в загальному обсязі становила 33,4%), 26,7% від загальної кількості – домогосподарства, що складаються із трьох осіб і 20,4% – із чотирьох осіб до загального обсягу.

Таблиця 2.1.

**Розподіл домогосподарств України за кількістю їх членів
і наявністю дітей***

Роки	Кількість домогосподарств (тис.)	Темпи приросту домогосподарств, % до попереднього року	Частка домогосподарств (%), які складаються з				Домогосподарств з дітьми до 18 років (%)
			однієї особи	двох осіб	трьох осіб	чотирьох осіб і більше	
2016	15033,4	X	19,7	32,3	26,9	21,1	38,2
2017	14985,6	99,7	19,9	32,0	27,3	20,8	38,2
2018	14934,9	99,7	19,7	32,8	26,5	21,0	37,8
2019	14881,7	99,6	19,5	33,4	26,7	20,4	37,9

**Джерело: дані Державної служби статистики України [15]*

Виходячи з трактування сутності «фінанси домогосподарств» як сукупності економічних відносин, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники з приводу формування, розподілу і використання грошових коштів сімейного бюджету з метою задоволення власних потреб. Основу сімейного бюджету складають доходи, серед яких найбільшу питому вагу в 2019 р. займає оплата праці (56,6%) та трансферти (34,9%), а найменшу питому вагу займає 0,9% - дохід від підприємницької діяльності (рис 2.1.). Тобто левову частку доходів сімейного бюджету становить оплата праці та трансферти (91,5% в 2019 р.).

Сукупні ресурси включають загальні доходи, а також суми використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернутих домогосподарству боргів.

Загальні ресурси домогосподарств включають в себе загальні доходи, суми використаних заощаджень, приросту в досліджуваному періоді позик, кредитів, боргів узятих домогосподарством та повернутих домогосподарству боргів.

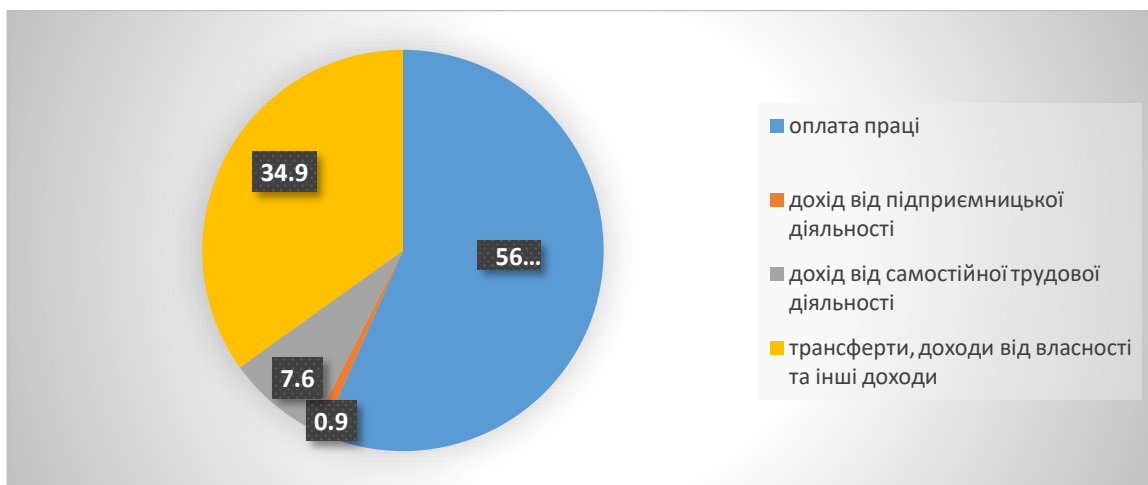

Рис. 2.1. Структура доходів домогосподарств за 2019 рік*

*Джерело: побудовано автором на основі [15]

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України наведена в додатку А, з якого видно, що у 2019 р. порівняно з 2015 р. середньомісячні сукупні ресурси домогосподарства збільшились більше ніж у 2 рази і становили 12118,47 грн. В структурі сукупних ресурсів грошові доходи впродовж 2015-2019 рр. зросли на 2,6 в.п. В структурі грошових доходів найбільшу частку займає оплата праці (57,3%) причому її частка зросла на 10,1 в.п, другу позицію займають пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою - 19,2%, хоча ця частка має тенденцію до скорочення (в 2015 р. з 25,2%) або на 6 в.п.,

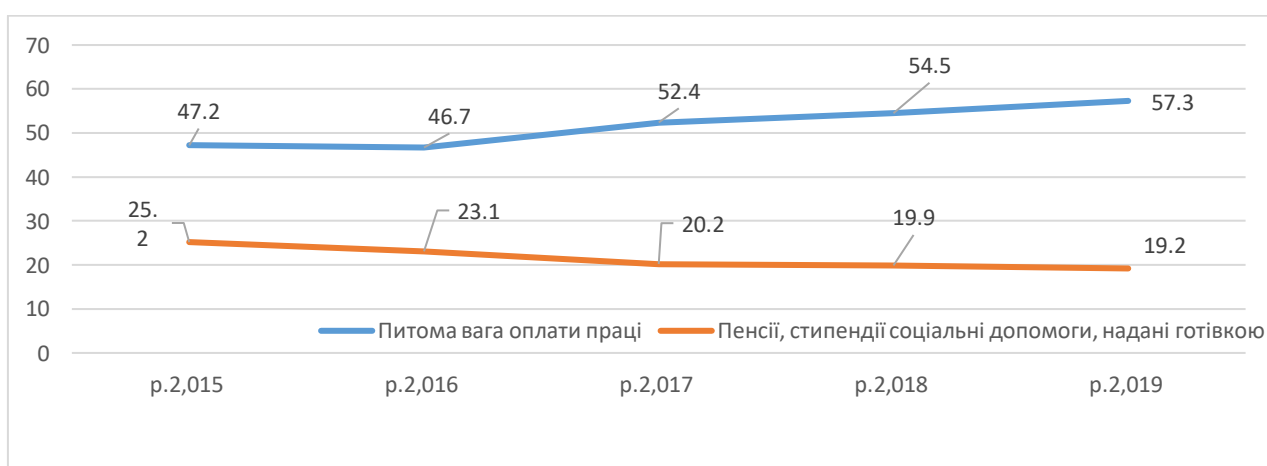

Рис.2.2. Динаміка зміни питомої ваги складових грошових доходів домогосподарств за 2015-2019 рр.

*Джерело: побудовано автором за даними [15]

Найвагомішими факторами зростання сукупних ресурсів

домогосподарств були підвищення оплати праці та адресна соціальна допомога. Збільшення доходів населення, що відбувається за рахунок зростання мінімальної заробітної плати, збільшення розміру пенсій, адресної соціальної допомоги вплинуло також на середньомісячні сукупні витрати домогосподарств і посприяло істотному скороченню розгалуженості населення за рівнем добробуту.

2.2. Структура сукупних витрат домогосподарств

Відповідно до необхідності нагального забезпечення розширеного відтворення робочої сили за напрямками розподілу коштів формується структура витрат домогосподарств, що говорить про залежність від об'єму витрат на фізіологічні потреби населення, що є пріоритетними. Отже чим менший загальний фонд споживання країни, тим вища питома вага витрат населення на життєзабезпечення, а відповідно і менша інвестиційна спроможність населення та менші витрати на духовний розвиток людей.

Витрати - це сума платежів домогосподарств за товари та послуги, отримані у звітному періоді, сума коштів, направлених ними на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, нерухомості, на будівництво, допомогу родичам і знайомим, на вклади до банківських установ, на податки (крім ПДФО) та інші внески. Для всебічного аналізу використання ресурсів домогосподарств вивчаються грошові витрати, які відповідають наведеному вище визначенню, їх основна складова - споживчі витрати, а також обраховується зведений показник сукупних витрат.

Склад витрат домогосподарств наступний: придбання матеріальних благ для відтворення робочої сили у її фізичному вигляді; витрати на оплату послуг, що забезпечують фізичне відтворення робочої сили (відпочинок, платне медичне обслуговування); витрати на духовний розвиток і освіту для відтворення якості робочої сили (як доповнення до безкоштовного бюджетного фінансування); податки та збори; страхові внески; довгострокові вклади

населення в цінні папери і банківські депозити; витрати на розвиток приватного підприємництва.

Матеріальні цінності, які купує населення, називають матеріальними благами. Структуру витрат на матеріальні блага, що споживає населення, утворює співвідношення витрат на окремі види товарів (продукти харчування, одяг). У розвинених країнах сучасна структура споживання, яка визнана оптимальною, приблизно така: продукти харчування - 30%, інші матеріальні блага - 70% [10, 15]. Розглянемо структуру грошових витрат домогосподарств України на рис. 2.3.

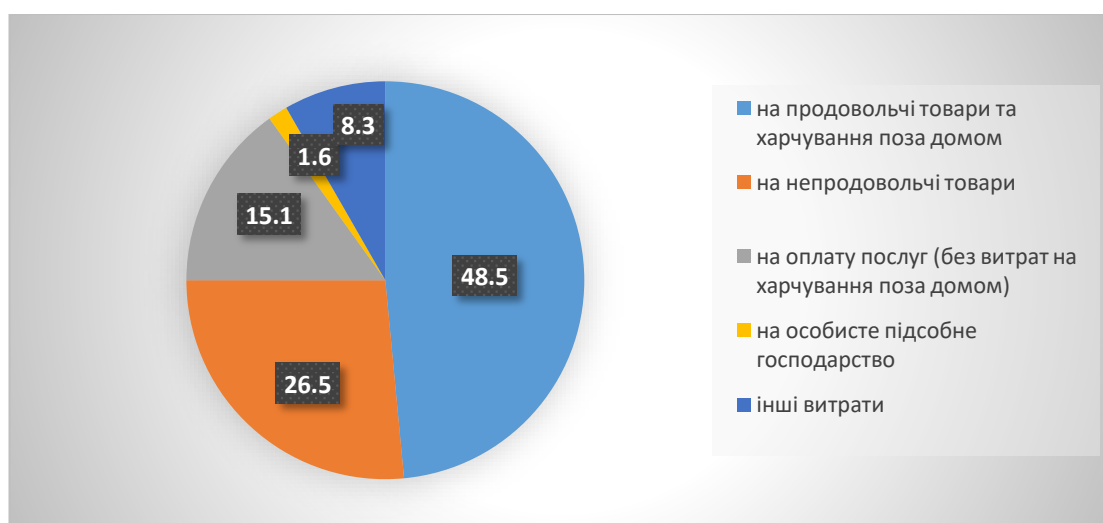

Рис. 2.3. Структура грошових витрат домогосподарств України у 2019 р.

**Джерело: побудовано автором на основі [11]*

Для задоволення своїх потреб члени домогосподарств здійснюють певні витрати, тобто використовують наявні у них фінансові ресурси на певні цілі, для забезпечення життєдіяльності і особистого розвитку. Як видно з даних рис. 2.2, в структурі грошових витрат найбільшу частку займають витрати на продовольчі товари та харчування поза домом (48,5%) та витрати на непродовольчі товари (26,5%).

Витрати домогосподарств, відіграють важливу роль в економічному житті, адже витрачаючи отриманні доходи, домогосподарства забезпечують формування та розвиток ринку товарів та послуг; реалізуючи власні

накопичення, формує попит на фінансові активи, сприяючи розвитку фінансового ринку [19, с. 89].

Починаючи з 2015 року, помітною є тенденція до стрімкого зростання витрат домогосподарств, що не є позитивним явищем, але відбувається закономірна рівність: чим більше людина заробляє, тим більше вона починає витратити на різні потреби і блага.

Сукупні витрати домогосподарств України представлені в додатку Б. Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство у 2019 році становили 8900,8 грн, що у 2 рази більше, ніж у 2015 році. У 2019 році міське домогосподарство в середньому за місяць витрачало 9580,42 грн., або в 1,3 рази більше ніж сільське (7492,64 грн).

У структурі сукупних споживчих витрат, які у 2015-2019 рр. становили 90-92%, переважали витрати на продукти харчування та безалкогольні напої. Дані витрати останнім часом почали знижуватися і в 2019 році становили 47,9%, а витрати на непродовольчі товари та послуги почали зростати і становили 29,4%. Витрати на одяг та взуття, на освіту, на охорону здоров'я, предмети домашнього вжитку скоротилися. Частка неспоживчих сукупних витрат дещо зросла і становила у 2019 році 9,9%, тоді, коли у 2015 – 8,1%.

За інформацією, представленою в додатку В, видно, що підтверджується взаємозв'язок між зростанням доходу і, паралельно до цього, зростанням витрат домогосподарств. Так, за останній рік грошові доходи домогосподарств зросли на 19,0%, а витрати домогосподарств - на 20,1%. Однак, згідно закону Енгеля [20, с. 316], із зростанням доходу зростають витрати, проте частка витрат на споживання зменшується.

Важливим показником є зростання прожиткового мінімуму з кожним роком: так у 2015 р. він становив 1176 грн., а уже в 2019 р. – 1853 грн., а це означає що за останні 5 років він зріс на 677 грн.

Отже, проведений аналіз структури доходів і витрат домогосподарств дає можливість зробити висновок, що доходи більші за прожитковий мінімум, що затверджений державою, їх не вистачає для забезпечення витрат, що дало б

змогу членам домогосподарств задовольнити рівень їх споживання. Тому зростає роль пошуку домогосподарствами можливих шляхів додаткових джерел доходів сімейного бюджету, що давали б можливість покрити усі витрати.

Відобразимо основні показники доходів і витрат Вінницької області на рис. 2.4.

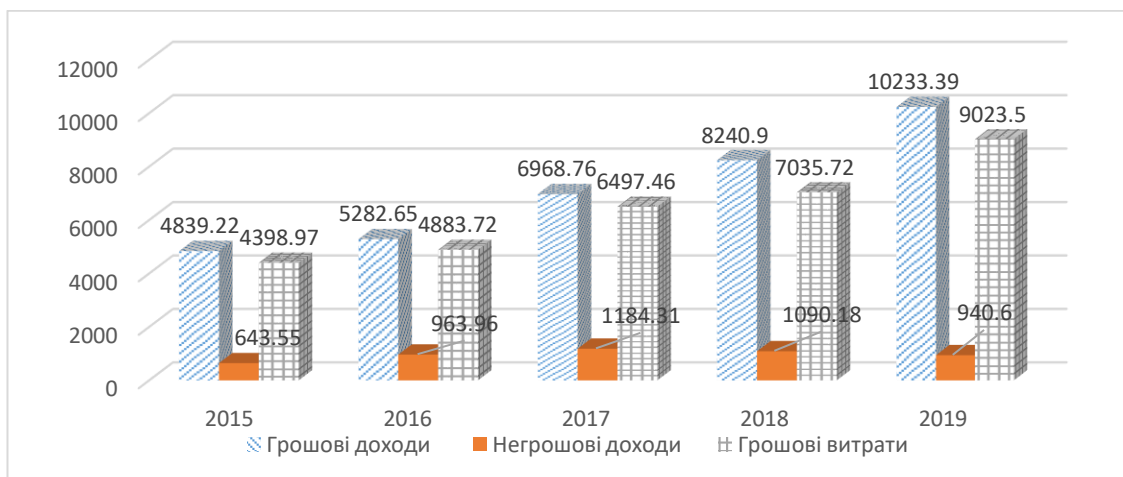

Рис. 2.4. Грошові і негрошові доходи та грошові витрати домогосподарств Вінницької області за 2015-2019 рр. *

**Джерело: побудовано автором на основі [15]*

З даного рисунку наочно видно, що грошові доходи практично рівні грошовими витратами домогосподарств Вінницької області, що вказує на скорочення заощаджень населення, а значить неможливість в повній мірі виконувати інвестиційну функцію, яка з-поміж іншим є вагомим джерелом додаткового отримання доходу в умовах економічної нестабільності.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Домогосподарства є важливим суб'єктом ринкової економіки, власниками ресурсів, виробниками товарів і послуг, споживачами благ та заощадниками доходів. Особливо важливим джерелом інвестицій в економіці є заощадження домогосподарств, які залежать від величини доходів та напрямів їх використання. Мова йде про первинні та вторинні доходи домогосподарств. Доходи домогосподарств безпосередньо залежать від кількості працюючих осіб у їхньому складі.

Базовим державним стандартом у сфері доходів населення України є прожитковий мінімум. На основі прожиткового мінімуму розраховується мінімальна заробітна плата. Незважаючи на те, що мінімальна зарплата є державною соціальною гарантією, її місячний розмір, нижче якого не може проводитися оплата за виконану некваліфікованим працівником місячну, а також погодинну норму праці, є економічно необґрунтованим і соціально несправедливо заниженим. У нашій країні не лише прожитковий мінімум для працездатної особи, але й навіть величина мінімальної заробітної плати не сприяють простому відтворенню робочої сили та не забезпечують нормального існування працівника (додаток Г).

Крім цього, існують й інші фактори, які чинять негативний вагомий вплив на функціонування фінансів домогосподарств в Україні (рис. 3.1).

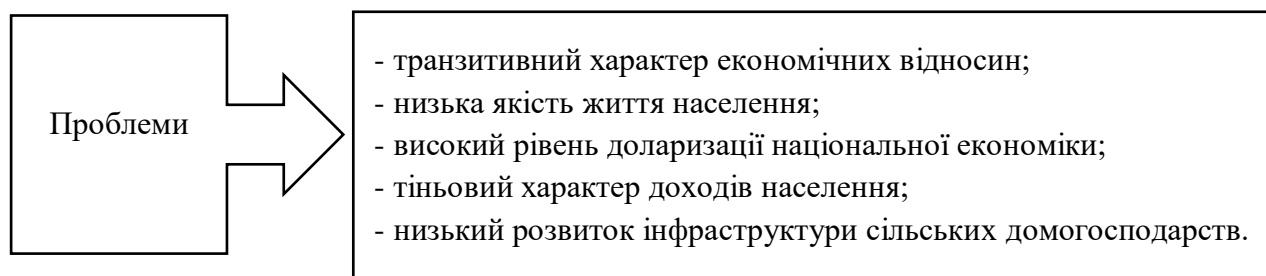

Рис. 3.1. Основні проблеми функціонування фінансів домогосподарств в Україні (узагальнено автором)

В цілому слід виділити, що вагомою проблемою домогосподарств в Україні є низька якість (рівень) життя населення, транзитивний характер економічних відносин в Україні, що підвищує роль доходів, отриманих членами домогосподарств від підприємницької діяльності, фінансових операцій і нерухомості та супроводжується активними процесами появи прошарку фізичних осіб – власників капіталу, які повинні відігравати важливу роль у формуванні інвестиційного капіталу в нашій державі. Проте, нестабільність загальної політичної та макроекономічної ситуації призводить до відтоку вітчизняного приватного інвестиційного капіталу в країни зі стабільними економічними умовами.

В Україні процес формування фінансових ресурсів домогосподарств знаходиться у сильній залежності від зовнішніх факторів, внаслідок значної залежності економіки від результатів роботи експортно-орієнтованих галузей, надходження інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів та кон'юнктури світового ринку енергетичних ресурсів.

Високий рівень доларизації національної економіки, в свою чергу, обумовлює високу питому вагу валюти у заощадженнях, доходах та витратах населення. Схильність населення до широкого використання в обігу іноземної валюти обумовлюється недовірою до економічної політики держави та тривалим періодом в історії нашої країни, протягом якого відбувалися значні інфляційні процеси. Крім того, доларизація пасивних заощаджень населення обумовлюється також нестабільністю грошових надходжень до фінансових фондів домогосподарств та інфляційними очікуваннями населення.

Значну роль у формуванні доходів домашніх господарств України все ще мають тіньові доходи, отримані як у формі заробітної плати найманих працівників, так і у вигляді підприємницького прибутку. Причиною такої ситуації є недостатній рівень контролю з боку органів державної влади як за доходами домашніх господарств, так і за витратами їхніх членів. Тіньові доходи від оплати праці використовуються населенням передусім для фінансування поточних витрат домашніх господарств, а більший за розмірами тіньовий

підприємницький прибуток легалізується за кордоном та складає інвестиційну основу для розвитку зарубіжних економік [22, с. 14].

Для збільшення доходів домогосподарств в Україні основними напрямками державної політики мають бути наступні (рис 3.2.)

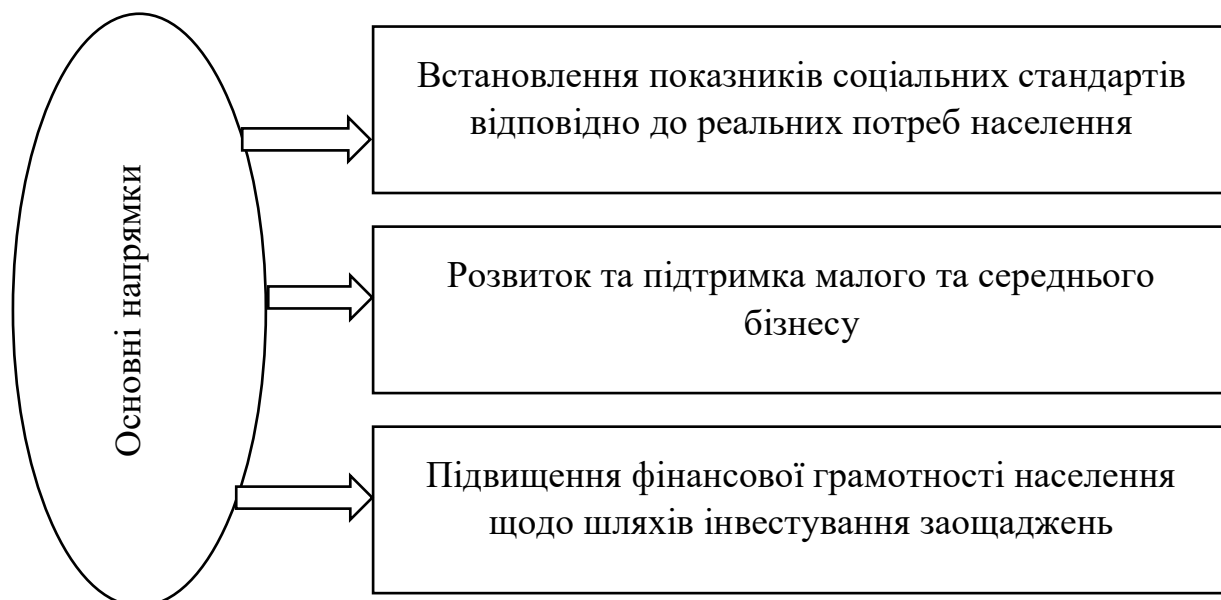

Рис. 3.2. Напрямки збільшення дохідності домогосподарств в Україні (складено автором)

Одним із напрямків збільшення дохідності домогосподарств в Україні є встановлення показників соціальних стандартів, що відповідають реальним потребам населення, тобто йде мова про належний рівень заробітної плати з необхідності здійснення додаткових витрат для задоволення потреб домогосподарств. Ще одним із напрямків збільшення доходів домогосподарств в Україні є розвиток та підтримка малого та середнього бізнесу - оскільки саме діяльність підприємництва є основою ефективного розвитку економіки та підвищення матеріального достатку громадян; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо пошуку нових напрямків та інструментів інвестування тимчасово вільних коштів для отримання доходів домогосподарств.

Також домогосподарства приймають активну участь в економічних відносинах з метою отримання додаткового доходу від здійснення ними діяльності та одержання в кінцевому результаті прибутку.

Для того, аби забезпечити ефективний розвиток економічної системи країни та усіх її регіонів, державна регулятивна політика повинна здійснювати коригування основних показників цього розвитку. Таким чином, можна зробити такі узагальнення:

1) Фінансовий потенціал домогосподарств є досить потужним. Проте структура їх витрат і доходів, перебуваючи в прямій залежності від фінансово-економічного стану національної економіки, є нераціональною і потребує перегляду чинного законодавства держави щодо оплати праці в країні, визначення витрат на комунальні послуги, приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів. Реалізація зазначеного напрямку сприятиме підвищенню фінансових можливостей домогосподарств у задоволенні власних потреб та зростанню їх інвестиційної діяльності.

2) Методика визначення фінансових можливостей домогосподарств побудована в основному на вибіркових дослідженнях, які дають можливість окреслити загальні тенденції їх розвитку, але не дають повної і об'єктивної оцінки про стан їх діяльності, а відповідно про реальні обсяги доходів і витрат.

3) На перспективу важливо розробити і впровадити в практику господарювання нову систему інформаційного забезпечення, яка б давала можливість з достатньою повнотою і достовірністю оцінювати результати діяльності домогосподарств та їх вплив на розвиток національної економіки.

4) Є необхідність з боку держави запровадити мотиваційні механізми, що мали б спонукати населення до збільшення своїх доходів та зниження обсягів тіньових доходів. Зростає роль держави у сприянні і розвитку фінансових відносин домогосподарств із фінансово-кредитними установами як джерелом збільшення доходів сімейного бюджету.

5) Підвищення ефективності функціонування домогосподарств в Україні потребує вдосконалення чинного законодавства, зокрема внесення змін у чинні законодавчі акти, які регулюють і формують цивілізовані відносини з домогосподарствами з метою підвищення рівня життя цієї категорії.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати даного дослідження, доходимо до таких висновків.

1. Домогосподарство є формою організації суспільної життєдіяльності однієї або більше осіб, які постачають в економіку трудові ресурси й використовують отримані грошові кошти для задоволення власних потреб людини. Складність поняття «фінанси домогосподарств» засвідчує різносторонність його трактування різними дослідниками. Виділяють розуміння фінансів домогосподарств як «доходів населення» або «наявних відносин, які виникають між членами домогосподарства щодо джерел формування грошових коштів, їхнього використання, заощадження та інвестування», як «сукупності грошових доходів і витрат, здійснюваних у межах домашніх господарств як специфічного сектору національної економіки», або «сукупності грошових відносин з приводу формування і використання сімейних бюджетів». Так чи інакше, в результаті таких відносин формується бюджет (сімейний), що складається з дохідної і витратної частини, аналогічно державному бюджету і основною метою його формування є задоволення особистих потреб всіх членів домогосподарства.

2. В процесі спільного проживання між членами домогосподарства виникають відносини розподілу фінансових ресурсів у певні фонди, зокрема, виділяють фонд споживання - для забезпечення особистих потреб членів домогосподарства (придбання продуктів харчування, товарів промислового виробництва, оплата різноманітних послуг тощо) та фонд заощадження - для придбання дорогівартісних товарів (побутова техніка, нерухомість, транспортні засоби та ін.) або як джерело інвестиційних вкладень.

Основною метою фінансових відносин, що виникають у середині домогосподарства є ефективне збереження особистих грошових коштів громадян, спільне управління і використання частини індивідуальних фінансових ресурсів для вирішення спільних для домогосподарства завдань.

3. Соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств

проявляється через їх функції: згідно ресурсоутворюючої функції фінансів домогосподарств дохід формується за рахунок кількох джерел, структуру і склад яких домогосподарство визначає в рамках фінансових рішень, що ним ухвалюються. Розподільна функція фінансів домогосподарств проявляється в тому, що частина національного доходу, що припала на долю домашнього господарства в тій чи іншій пропорції розподіляється між усіма його учасниками і забезпечує кожного члена домогосподарства необхідними фінансовими ресурсами у формі грошових коштів спеціального цільового призначення. Відтворювальна функція - фінанси домогосподарств забезпечують безперервність процесу відтворення робочої сили, забезпечуючи кожну людину грошовими коштами, необхідними для підтримання нормального існування. Регулююча функція фінансів домогосподарств проявляється через формування збалансованого розвитку домашнього господарства як економічної одиниці.

Інвестиційна функція фінансів домогосподарств слабо розвинута через обмежені можливості нарощення інвестиційного потенціалу домогосподарств, та розміщення тимчасово вільних коштів на рахунках у фінансово-кредитних установах. Адже домогосподарства є одним із постачальників вільних грошових коштів на фінансовий ринок. Зростання доходів домогосподарств є матеріальною основою для виконання даної функції. Нерідко інвестиційну функцію домогосподарств пов'язують лише з часткою доходів, які капіталізуються, тобто тими, що використовуються для вкладення в різноманітні фінансові інститути і в реальне виробництво. Зростання частки споживання також є фактором, що сприяє росту інвестицій в економіку. Скорочення споживчих витрат, не залежно від того якими чинниками воно викликане, природно приводить і до стримування виробництва.

Консолідуюча функція проявляється в тому, що фінанси домогосподарств є об'єднуючою ланкою фінансової системи, метою функціонування якої є фінансове забезпечення потреб окремих членів домашнього господарства. Контрольна функція фінансів домогосподарств полягає в тому, що контроль за

рухом фінансових ресурсів здійснюється у всіх сферах фінансових відносин домогосподарств. Інструментом контролю за фінансами домогосподарств є бюджет домогосподарства, який дозволяє, оцінити результати господарської та інвестиційної діяльності.

4. Важлива роль у процесі аналізу домогосподарств відводиться джерелам формування їхніх доходів. Проаналізувавши доходи і витрати домогосподарств в Україні зроблено висновки щодо незначного перевищення доходів над витратами домогосподарств та вони, хоча і зростають, але є недостатніми для задоволення потреб населення. Найбільшу частку в доходах займає оплата праці, а найбільші витрати здійснюють домогосподарства на придбання продуктів харчування, тобто через фонд споживання.

Проведені статистичні оцінки за обраними показниками, сприяли виявленню певних системних проблем, що, закономірно, обмежує здатність домогосподарств до довгострокової економічної поведінки, породжує стрибки їх споживчих переваг і очікувань, що порушують макроекономічні пропорції. Вирішення даних проблем можливе лише на державному рівні та вимагає прийняття ефективних управлінських рішень, зокрема, у таких сферах: оплати праці, субсидіювання, соціального страхування, оподаткування, кредитування, освіти, охорони здоров'я тощо. Основними методами державного регулювання доходів та витрат домогосподарств є вдосконалення законодавства в частині зростання соціальних стандартів та контролювання процесу їх дотримання, здійснення державного контролю ринку праці.

Напрямами збільшення доходів домогосподарств в Україні як основи наповнення сімейного бюджету і виконання через нього ресурсоутворюючої, розподільчої, відтворювальної, регулюючої та інвестиційної функцій є: встановлення показників соціальних стандартів, розвиток та підтримка малого та середнього бізнесу та фінансова грамотність через проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо пошуку нових напрямків та інструментів інвестування тимчасово вільних коштів для підвищення дохідності домогосподарств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белозёров С. А. Финансы домашнего хозяйства как элемент финансовой системы. *Дайджест-Финансы*. 2007. № 8(125). С. 17–24.
2. Васи́лига Н. А., Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин . *Державне управління: теорія та практика*. 2016. №1. С. 84-94.
3. Васи́лик О. Д. Теорія фінансів. підручник. К.: НІОС. 2000. 416 с.
4. Глущенко О.В. Фінансові ресурси домогосподарств як складова частина фонду національного добробуту України. *Економічний аналіз*. 2016 рік. Том 24. № 1. С.122-131
5. Зухба О. М. Домогосподарство та споживання: методологія міждисциплінарного соціо-економічного дослідження. URL: http://iep.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/n2010/st_10.pdf.
6. Карпінський Б. А., Герасименко В.О. Фінансова система. навч. посіб. Київ. Центр навчальної літератури. 2003. 184 с.
7. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: монографія. Київ. Знання. 2010. 431 с.
8. Колеватова А. В., Кондрацька К. В. Роль та значення фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2019. № 18. С. 55-60.
9. Грідчина М. В., Захожай В. Б., Осіпчук Л. Л. та ін. Фінанси (теоретичні основи). Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. К.: МАУП. 2004. 312 с.
10. Македон Г. М. Витрати домогосподарств регіонів України: факторний аналіз. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 1. С. 14-17.
11. Мочерний С. В. Політична економія: навч. посіб. Київ: Знання-Прес. 2002. 687 с.
12. Навроцький С. А., Петлін І.В. Система фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах. *Фінансовий простір*. 2013. № 3. С. 48-52.

13. Нагайчук Н.Г. Уточнення змісту поняття «фінанси домогосподарств» у розрізі навчальної дисципліни «Фінанси». *Фінансовий простір*. 2014. №2. С. 100-105.
14. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти). Монографія. К. КНЕУ. 2005. 240 с.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Панчишин С. М. Макроекономіка: навч. посіб. Київ: Либідь. 2001. 616 с.
17. Про Всеукраїнський перепис населення. Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2058-III // Відом. Верхов. Ради України. 2000. № 51–52. С. 446. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2058-14>.
18. Про затвердження Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2003 р. № 475. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2003-п>.
19. Салига С.Я. Гнеушева В.О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності фінансових ресурсів домогосподарств. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 18. С. 87-91.
20. Семененко В. М., Коваленко Д. І. Економічна теорія. Політекономія URL:http://pidruchniki.com/17761007/politekonomiya/ekonomichna_teoriya_politekonomiy.
21. Сидорчук А.А. Фінанси домогосподарств у фінансовій системі країни: сутність, принципи організації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 794-801.
22. Тарасюк М.В. Роль та особливості функціонування фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Інноваційна економіка*. 2013. № 9. С. 11-16.
23. Ціщик Р. В., Котис Н.В. Аналіз регіональної диференціації домогосподарств України та пошук шляхів подолання асиметрій їх соціально-економічного розвитку. *Економічний аналіз*. 2016. № 1. С. 82-91.

24. Чміль К. О. Джерела доходів домогосподарств. *Пріоритети фінансово-економічного управління: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса: Східноєвропейський центр наукових досліджень. 2021. С. 78-80.

25. Шевченко Л. С. Основи економічної теорії. URL: <http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/280-osnoviekonomichnoyi-teoriyi--ls-shevchenko-/8812-glava-9-domogospodarstvo-jak-subekt-rinkovihvidnosin.html>.

26. Юрій С. І. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 3–10.

27. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси: підручник. Київ: Знання. 2008. 611 с.

28. Закон "Про прожитковий мінімум" №966-XIV від 15.07.1999 р.

ДОДАТКИ

**Структура сукупних ресурсів домогосподарств України
у 2015-2019 рр.***

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2015 р. (+;-)
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне господарство, грн	5231,7	6238,8	8165,2	9904,1	12118,5	6886,8
Структура сукупних ресурсів домогосподарств, %						
Грошові доходи	89,4	86,0	87,5	89,9	92,0	2,6 в.п.
- оплата праці	47,2	46,7	52,4	54,5	57,3	10,1 в.п.
- доходи від підприємницької діяльності	5,5	5,2	4,4	6,0	6,5	1,0 в.п.
- доходи від продажу с/г продукції	3,4	2,9	3,0	2,5	2,4	-1 в.п.
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	25,2	23,1	20,2	19,9	19,2	-6 в.п.
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	5,5	5,2	4,5	4,0	3,8	-1,7 в.п.
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого господарства та від самозаготівель	5,1	4,8	4,0	3,8	3,6	8,7 в.п.
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	1,3	4,7	4,7	2,8	0,7	-0,6 в.п.
Пільги безготівкові на оплату санаторно-курортних путівок, на купівлю ліків, лікування, зубопротезування тощо, на оплату послуг зв'язку, транспорту	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-

*Джерело: дані Державної служби статистики України [15]

Додаток Б

**Структура сукупних витрат домогосподарств України
у 2015-2019 рр.**

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2015 р. (+;-)
Сукупні витрат в середньому за місяць у розрахунку на одне господарство, грн	4086,20	4528,23	5682,05	6742,77	8900,83	4814,63
Структура сукупних витрат домогосподарств, %						
Споживчі сукупні витрати	91,9	91,5	91,3	90,7	90,1	-1,8 в.п.
Продукти харчування та безалкогольні напої	54,0	52,3	50,9	50,0	47,9	-6,1 в.п.
Алкогольні напої, тютюнові вироби	3,8	3,7	3,9	4,1	3,7	-0,1 в.п.
Непродовольчі товари та послуги	25,9	27,4	28,3	28,6	29,4	3,5 в.п.
В тому числі:						
Одяг і взуття	6,9	7,0	6,9	6,8	6,5	-0,4 в.п.
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	12,5	13,8	14,7	14,8	16,5	4,0 в.п.
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,6	2,6	2,2	-0,1 в.п.
Охорона здоров'я	4,4	5,1	4,6	4,8	4,8	0,4 в.п.
Транспорт	4,3	4,3	4,3	4,3	5,5	1,2 в.п.
Зв'язок	2,9	2,9	3,0	3,1	3,4	0,5 в.п.
Відпочинок і культура	1,8	1,7	1,9	2,1	2,0	0,2 в.п.
Освіта	1,4	1,2	1,3	1,2	1,3	-0,1 в.п.
Ресторани і готелі	2,4	2,7	2,8	2,9	3,1	0,7 в.п.
Різні товари і послуги	3,3	3,1	3,1	3,3	3,1	-0,2 в.п.
Неспоживчі сукупні витрати	8,1	8,5	8,7	9,3	9,9	1,8 в.п.

Джерело: дані Державної служби статистики України [11]

Додаток В

**Обсяг грошових доходів і витрат домогосподарств
Вінницької області, грн**

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Грошові доходи в середньому за місяць у розрахунку на 1 домогосподарство	5680,02	6363,30	8307,87	9430,04	11642,45
Прожитковий мінімум з 1 січня даного року	1176	1330	1544	1700	1853
Грошові доходи	4839,22	5282,65	6968,76	8240,90	10233,39
Оплата праці	1909,73	2473,61	3633,41	4505,91	5420,48
Доходи від підприємницької діяльності	655,49	270,04	377,98	831,92	1192,47
Доходи від продажу с/г продукції	416,04	481,76	500,46	419,99	815,67
Дохід від власності	110,00	130,11	168,23	217,67	217,85
Пенсії	1054,36	1216,54	1236,33	1534,29	1650,67
Стипендії	23,73	13,86	19,71	22,96	6,79
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	279,43	207,08	241,22	181,07	290,64
Грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	307,51	385,59	663,62	400,07	478,50
Інші грошові доходи	69,91	82,03	108,09	89,48	85,13
Негрошові доходи	643,55	963,96	1184,31	1090,18	940,60
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого господарства та від самозаготівель	373,90	364,29	485,47	497,69	565,34
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житловокомунальних послуг, електроенергії, палива	101,09	407,30	504,17	378,15	108,44
Пільги безготівкові на оплату санаторно-курортних путівок, на купівлю ліків, лікування, зубопротезування тощо, на оплату послуг зв'язку, транспорту	8,20	8,84	4,33	5,12	18,30
Грошові витрати	4398,97	4883,72	6497,46	7035,72	9023,50
у т.ч. споживчі витрати	3968,54	4317,88	5714,33	6338,29	7757,40
- продукти харчування та безалкогольні напої	2074,87	2228,23	2904,11	3334,02	3676,57
- алкогольні напої	47,07	47,08	63,65	74,52	78,63
- тютюнові вироби	66,80	91,10	109,22	123,01	117,21
- одяг та взуття	325,40	372,39	507,58	530,48	694,68
- житло, вода, енергія, газ та ін.паливоа	411,74	491,56	658,27	740,63	1151,21
- предмети дом.вжитку, поб. техніка	112,83	108,51	163,01	157,83	283,08
- охорона здоров'я	235,57	252,49	325,46	322,21	363,23
- транспорт	181,33	186,05	277,97	281,82	348,89
- зв'язок	113,57	123,67	153,45	203,82	259,62
- відпочинок і культура	51,83	85,87	88,11	81,60	137,02
- освіта	68,18	81,89	97,10	62,39	86,93
- ресторани та готелі	102,24	92,23	134,17	193,98	279,04
- різні товари та послуги	176,87	156,81	232,23	228,98	281,29

*Джерело: дані Державної служби статистики України [11]

Соціальні стандарти життя в Україні [28]

Мінімальна заробітна плата	
31 січня 2021 року	6000 грн (36,11 грн/год)
31 грудня 2021 року	6500 грн (39,12 грн/год)
Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць	
31 січня 2021 року	2189 грн
31 липня 2021 року	2294 грн
31 грудня 2021 року	2393 грн
Прожитковий мінімум для дітей до 6 років	
31 січня 2021 року	1921 грн
31 липня 2021 року	2013 грн
31 грудня 2021 року	2100 грн
Прожитковий мінімум для дітей від 6 до 18 років	
31 січня 2021 року	2395 грн
31 липня 2021 року	2510 грн
31 грудня 2021 року	2618 грн
Прожитковий мінімум для працездатних осіб	
31 січня 2021 року	2270 грн
31 липня 2021 року	2379 грн
31 грудня 2021 року	2481 грн
Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність	
31 січня 2021 року	1769 грн
31 липня 2021 року	1854 грн
31 грудня 2021 року	1934 грн
Мінімальна пенсія	
31 січня 2021 року	1769 грн
31 липня 2021 року	1854 грн
31 грудня 2021 року	1934 грн
Мінімальний ЄСВ	
31 січня 2021 року	1320 грн
31 грудня 2021 року	1430 грн